

Kinderopvangleidsters als actors of change

Hoe een nieuw beroep vanuit de praktijk wordt opgebouwd

Jan Peeters over de opleidingstrajecten in Vlaanderen: een middelbare beroepsopleiding, of een aanvullende hogere opleiding, de 'Postgraduaat Verantwoordelijke in de Kinderopvang'.

DOOR JAN PEETERS - De invulling van de professionele rol van een leidster in de kinderopvang – of 'Early Years Practitioner' – is aan grote veranderingen onderhevig, maar volgens onderzoekers als Pamela Oberhümmer is er weinig bekend over de visie van de practitioners op de nieuwe invulling van hun rol. De constructie van een nieuwe invulling van professionaliteit wordt immers niet uitsluitend door beleidsinitiatieven, kwantitatieve onderzoeksresultaten en theoretische beschouwingen gestuurd. Ook de practitioners die een actieve rol hebben gespeeld in de constructie van de nieuwe invulling van professionaliteit, zijn van groot belang voor een juist begrip van het professionaliseringsproces. In een recent gepubliceerd onderzoek heb ik de evoluties wat betreft de invulling van professionaliteit in de Vlaamse kinderopvang beschreven, vanuit zogenaamde *little narratives*, op video opgenomen interviews waarin leidsters over de invulling van hun beroep vertellen. 26 uur video-opname die sinds eind jaren zeventig werden opgenomen, werden gedigitaliseerd en geanalyseerd. Daar werd nog eens vier uur nieuw beeldmateriaal aan toegevoegd. Alle video-interviews samenvoegen tonen hoe begeleidsters invulling hebben gegeven aan hun beroep in de kinderopvang vanaf de jaren zeventig tot nu.

Een andere invulling van professionaliteit

Voor het bestuderen van de invulling van

professionaliteit in de jaren zeventig werd gebruik gemaakt van de *video-elicitation* methode waarbij drie leidsters in 2007 terugblikken op hun opleiding en hun eerste werkervaringen eind jaren zeventig, een periode waarin een medisch-hygiënisch discours overheersend was. De getuigenissen van de medewerksters over die periode maken duidelijk hoe sterk een dominant discours kan inwerken op de manier waarop jonge praktijkmedewerkers invulling geven aan hun beroep.

'Mijn opleiding in de jaren zeventig bestond uitsluitend uit verzorgen en instellingen werd op een overdreven manier aandacht besteed aan wat "gezond" was. Kinderen werden te warm aangekleed, waardoor de bewegingsvrijheid een stuk geremd werd. De kindjes leefden en sliepen de ganse dag in hetzelfde lokaaltje. Daarom moest er verlucht worden, en moesten we mutsjes en vestjes aandoen en tien minuten het raam openzetten, het raam weer dicht doen en wachten op de juiste temperatuur. Dan de mutsjes en jasjes weer uitdoen. Zo kwam een kind nooit tot rust, het kon niet slapen als het moe was. Er werden nooit vragen gesteld over wat dat voor het kindje betekende. Dat is iets wat ze mij nu niet meer zouden kunnen laten doen. Maar toen: je bent jong, je hebt geen ervaring, je hebt het zo geleerd en je gaat er gemakkelijk in mee. Totdat uw ogen open gaan.'

Verhalen van ouders uit 1980 maken duidelijk hoe negatief deze koele afstandelijke manier van omgaan met ouders en kinderen werd ervaren:

'Je mag niet binnen in de speelzaal, ze roepen de naam van je kind en de ouder moet in de gang blijven wachten tot ze hem aan je afgeven.'

'Je wordt niet voorgesteld aan de verzorgsters en je kent hun namen niet.'

'Ik zou graag informatie gekregen hebben over wat mijn kind zoal deed overdag, maar spontaan kreeg je dat nooit. Je moest er expliciet om vragen en dan was de reactie meestal zeer kort. "Hij heeft goed gegeten en goed geslapen", verder kreeg je geen informatie.'

De jaren tachtig waren een periode van grote veranderingen binnen de sector. Het medisch-hygiënisch discours werd verlaten en er werd door geëngageerde praktijkmedewer-

kers – actors of change – in actieonderzoeken die vanuit de Universiteit Gent werden opgezet, geëxperimenteerd met een meer pedagogische invulling van professionaliteit. Deze interviews en filmbeelden brengen het participatief proces van pedagogische vernieuwing in beeld binnen deze actie-onderzoeken. De videobeelden tonen aan hoe praktijkmensen samen met de onderzoekers in de voorzieningen een nieuwe praktische pedagogische kennis construeren. Uit deze verhalen blijkt hoe de verzorgsters in deze periode hun invulling van professionaliteit gaan verruimen door zelf actor te worden van de vernieuwingen die werden doorgevoerd. Rinaldi vatte dit participatief proces bondig samen: 'Participatie voedt de professionaliteit'. De volgende korte fragmenten uit de interviews illustreren de positieve impact van het participatief proces.

'Ik heb de verandering als zeer positief ervaren. We kregen meer bewegingsvrijheid om zelf te bepalen hoe we onze manier van werken vormgaven.'

'Als je een idee had om de manier van werken te verbeteren kreeg je dat er vroeger moeilijk door. Nu heb je de teamvergaderingen waar dit besproken wordt, zo krijg je steun van je collega's en heb je meer resultaat bij het vernieuwen van de werkwijze.'

'We stonden vroeger altijd met onze rug naar de kinderen, nu zien we veel meer wat onze kinderen doen, we weten meer over hen en we praten veel over de kinderen met onze collega's op de teamvergaderingen.'

De verhalen van de medewerkers tonen aan dat het betrokken zijn bij een proces van verandering waarbij de leidsters, ondersteund door

pedagogische begeleiders of onderzoekers, mee de richting van de verandering sturen 'agency', een belangrijke impact heeft op de medewerkers: het geeft hen hoop, zelfvertrouwen en verhoogt de voldoening in het werk.

De tweede helft van de jaren tachtig werden gekenmerkt door een bijscholingsoptimisme bij leidinggevend en begeleiders. Bijscholingen leken een ideaal en goedkoop middel om zowel de onthaalouder (gastouder) – die niet over een diploma hoefde te beschikken – enige beroeps-kennis bij te brengen, alsook de technisch-medisch-hygiënisch opgeleide kinderverzorgster tot een meer sensitieve aanpak te bewegen. De leidsters in de kinderopvang geloofden net als de overheid en de onderzoekswereld zeer sterk in de impact van bijscholing.

'Ik voel me heel gemotiveerd in mijn werk met de kinderen als ik van zo een cursus terugkom.'

'Ik heb meer opgestoken in de cursussen die ik de laatste tijd gevolgd heb dan in de twee jaar dat ik op school zat.'

De bijscholingsgolf vanaf midden jaren negentig heeft zonder twijfel bijgedragen aan een ruimere invulling van professionaliteit, maar vanaf begin jaren negentig wordt het duidelijk dat de verwachtingen in korte bijscholingen te hoog gegrepen waren. Begeleiders kinderopvang moeten kunnen omgaan met complexe situaties, die een reflectieve aanpak van de professional vragen. Onderzoekers twijfelen eraan of deze houding van een reflectieve practitioner door korte bijscholingen gerealiseerd kan worden. De vraag naar een opleiding op bachelor-niveau steekt weer de kop op en er komt midden jaren negentig vanuit actie-onderzoeken opnieuw meer aandacht voor begeleiding op de werkvloer, waarbij onderzoekers-pedagogen en

medewerkers kinderopvang samen een nieuwe pedagogische praktijk construeren.

Omgaan met diversiteit

In 1995 wordt met steun van de overheidsorganisatie Kind en Gezin een groots opgezet opleidings- en werkgelegenheidsproject opgezet over omgaan met diversiteit in de kinderopvang. Het was de bedoeling van dit project – dat ondersteund werd door het Europees Sociaal Fonds – om het personeelsbeleid meer etnisch divers en de praktijk intercultureel te maken. De talrijke interviews die over dit project verzameld werden, documenteren hoe de professionaliteit zeer sterk verruimd werd door de actieve groep van actors of change die deelnamen aan het project. De allochtone cursisten getuigen over hun moeilijkheden om de eigen culturele waarden in overeenstemming te brengen met de vereisten die vanuit hun werk worden gesteld.

'Afgestudeerde Marokkaanse meisjes zoals ik moeten op hun werk assertief zijn en anderen recht in de ogen kijken, maar in mijn thuissituatie is dit niet mogelijk.'

'Vroeger dacht ik dat kritiek de bedoeling had om je te kleineren. Nu weet ik dat je van kritiek ook kan leren, dat kritiek ook opbouwend kan zijn. Er kwamen ook onderwerpen ter sprake die voor ons taboe waren, zoals bijvoorbeeld homoseksualiteit.'

'Vroeger deden we dingen gewoon omdat het zo hoorde, nu vragen we ons voortdurend af waarom we dit of dat doen. In het begin hadden we dan ook botsingen met onze familie en vrienden. Ze zagen ons veranderen en wij confronteerden hen met hun eigen normen en waarden.'

Het onderzoek bevat ook interviews van zowel allochtone cursisten als van hun Vlaamse stagementoren, die getuigen hoe moeilijk de zoektocht is naar een professionaliteit die niemand uitsluit. Werken met respect voor diversiteit veronderstelt een gerichtheid op de ontmoeting met 'de ander'. Binnen de instellingen werden open discussies gevoerd, zoals de discussie over de vraag of een hoofddoek een beletsel was voor een professionele aanpak. Maar de zoektocht naar 'de ander' was bijzonder succesvol in het samen met de ouders uitwerken van nieuwe praktische pedagogische kennis, waarbij rekening werd gehouden met de diversiteit tussen de ouders onderling.

'Een kindje van Zairese afkomst had problemen om in een bed te slapen en weende dikwijls. Wij hebben de ouders bevraagd en zij hun kind te slapen leggen en die hebben gezegd dat zij hun kindje eerst wiegen vooraleer ze het in bed leggen. Wij hebben dat uitgeprobeerd in een hangmat en het ging heel goed.'

'We vragen de ouders naar troetelwoorden of benamingen die zij voor hun kind gebruiken. We proberen die woordjes te zeggen in de moedertaal van het kind zodat het bij ons ook vertrouwde geluiden hoort. We zoeken ook naar herkenbare dingen voor het kind, bijvoorbeeld muziek uit het eigen land. Dit is heel belangrijk vooral als het kind nog moet wennen.'

'Ik heb ervaren dat als je zelf voor allochtone ouders open staat, dat de communicatie dan goed loopt. Als je zelf vragen stelt over hun kindjes, hun interesses, hun gewoontes. Hoe slaapt uw kind? Hoe eet uw kind? Erover praten en echt open staan voor de ouders. Door deze houding evolueert de

relatie met de ouders in positieve zin en je krijgt dan veel terug van de ouders.'

De ervaringen binnen dit actie-onderzoek hebben duidelijk gemaakt dat het omgaan met diversiteit de begeleiders kinderopvang voor heel complexe problemen stelt en dat dit een invulling van professionaliteit vraagt, die uitgaat van een voortdurende reflectie op de praktijk. Deze reflectieve practitioner moet in staat zijn om in samenspraak met de ouders een antwoord op deze complexe vragen te formuleren.

Sinds het begin van het nieuwe millennium staat de genderspecifieke invulling van professionaliteit van de beroepen voor jonge kinderen fel ter discussie. Uit het onderzoek blijkt dat in Vlaanderen beroepen in de kinderopvang gebaseerd zijn op een vrouwelijke constructie van professionaliteit en dat deze *mother like practice*. mannelijke medewerkers en ook vaders uitsluit. De bevragingen van zowel mannelijke als vrouwelijke medewerkers maakten duidelijk dat door de aanwezigheid van een man een aantal dingen niet meer als vanzelfsprekend worden beschouwd, en dit zet het team aan tot reflectie over de praktijk en tot verandering.

Maar om een genderneutrale constructie van professionaliteit te kunnen realiseren, dient ook het klimaat in de opleiding en in de voorzieningen gewijzigd te worden. Het zorgconcept zal verlaten moeten worden en we moeten toewerken naar een ruimere invulling van professionaliteit waar plaats is voor de sociale functie van kinderopvang.

Het ontbreken van competenties

De studie van interviews van deze actors of change maken duidelijk dat leidsters die samenwerken met onderzoekers en pedagogen binnen deze actie-onderzoeken actiegerichte

competenties ontwikkelen. Deze actiegerichte competenties geven de leidsters de mogelijkheid om de bestaande pedagogische praktijk te veranderen en maken het mogelijk dat de leidsters reflectief omgaan met complexe situaties en in interactie met kinderen, ouders en collega's een praktische kennis op te bouwen. Maar het onderzoek concludeert ook dat deze actiegerichte competenties in schril contrast staan met de technische uitvoerende competenties die binnen het onderwijs dat in Vlaanderen toeleidt tot de kinderopvang, worden aangeleerd. De opleiding 'Kinderzorg' in Vlaanderen is een technisch-instrumentele opleiding gebleven en dit heeft als effect dat verandering en vernieuwing wordt afgeremd en dat een middelmatige kwaliteit in stand wordt gehouden. In de toekomst zal Vlaanderen werk moeten maken van een opleiding die reflectieve praktijkmedewerkers vormt op bachelorniveau, die gebruikmaakt van de invulling van professionaliteit die door de actors of change in actie-onderzoeken werden opgebouwd. Daarnaast zou ook een assessmentsysteem ontwikkeld moeten worden dat de leidsters die actie-gerichte competenties hebben verworven een erkenning geeft voor hun vernieuwend werk binnen actie-onderzoeken. Want het is absoluut belangrijk dat het pionierswerk van deze actors of change gewaardeerd worden, het zijn deze vernieuwers die de noodzakelijke nieuwe invulling van professionaliteit op het terrein vormgeven, zij bouwen nieuwe pedagogische kennis op, en geven zo een antwoord op de complexe problemen waarvoor zij geplaatst worden.

*Jan Peeters is coördinator van VBJK, Expertisecentrum voor Opvoeding en Kinderopvang. Hij schreef het boek *The Construction of a new Profession*. jan.peeters@vbjk.be*